

Het is, op zijn zachtst gezegd, opmerkelijk dat de EU in zijn gezondheidsbenadering pleit voor minder suiker, minder (verzadigd) vet en meer groente en fruit, maar in zijn landbouwbeleid precies omgekeerd handelt.

Beschouwing van enkele ontwikkelingen in de voedingsector

Van veilig naar gezond

Voedselveiligheid is niet meer wat het geweest is. Enkele decennia geleden werd voedsel als veilig beschouwd als het geen directe risico's voor de (volks)gezondheid opleverde. Nu wordt meer gekeken naar indirecte risico's en staat gezonde voedselkeuze op het punt de leidende rol van voedselveiligheid over te nemen.

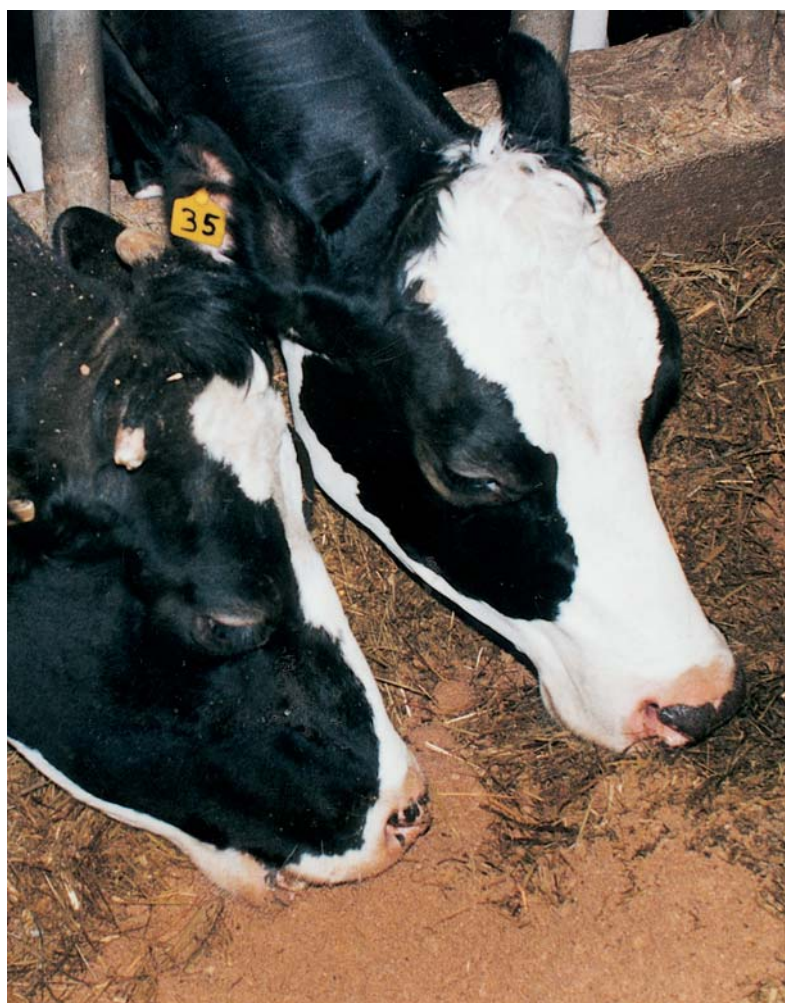
Het denken over voedselveiligheid is de afgelopen eeuw sterk veranderd. Aan het begin van de twintigste eeuw stond het bestrijden van voedselvervalsing en bederf nog bovenaan de agenda. Melk werd aangelengd met slootwater, voedsel was soms bedorven. Vanaf de jaren zestig was het vooral de chemische verontreiniging die de aandacht vroeg: kwik in vis, DDT en PCB's in dierlijke producten, residuen van bestrijdingsmiddelen op groente en fruit. Dierziekten en malversaties aan het begin van de keten domineerden in de jaren negentig de beleidsagenda en de publieke perceptie van voedselveiligheid. Elk van deze onderwerpen heeft geleid tot regelingen en instellingen die het probleem tot beheersbare proporties hebben teruggebracht. Vraagstukken die zich nu aandienen vinden hun oorsprong in

Nu wordt het weer belangrijker om in termen van 'harde' gezondheidswinst naar voeding te kijken

de spanning tussen ethiek en technologie. Issues over vis gaan niet meer over kwik maar over vangstmethodes. Bij zuivel spelen hygiëne en hormoonresten geen prominente rol meer, wel de vraag of de koe in de wei moet blijven. De discussie over genetisch gemodificeerde gewassen gaat niet over veiligheid maar over het consumentenrecht op vrije keuze. Dergelijke issues vragen om oplossingen die verder reiken dan technische ingrepen.

Gezondheidswinst

Werken aan voedselveiligheid heeft nog maar weinig te maken met gezondheid in termen van ziektepreventie en sterftereductie. Die winst is al tientallen jaren geleden geïncasseerd. Nu wordt het weer belangrijker om in termen van 'harde' gezondheidswinst naar voeding te kijken. Daarbij is de samenstelling van het voedselpakket, dat wil zeggen de samenstelling van individuele voedingsmiddelen en de keuze van de consument, van belang. Epidemiologen die veranderingen in de voeding doorrekenen op effecten in ziekte en sterfte, kwamen op het hoogtepunt van de acrylamide-affaire op een afname van enkele tientallen in de incidentie van kanker bij het uitbannen van acrylamide uit voedsel. Deze schatting wordt nu als veel te hoog gekwalificeerd. Toename van de consumptie van groente en

Bij zuivel spelen hygiëne en hormoonresten geen prominente rol meer, wel de vraag of de koe in de wei moet blijven.

Globesity

Dat een betere voedselkeuze leidt tot gezondheidswinst en sterftereductie is al lang bekend. De snelle toename van overgewicht en diabetes in de gehele wereld (de WHO spreekt in dit verband zelfs over globesity) heeft dit in een jaar tijd fundamenteel veranderd. De aandacht voor voedsel als zowel oorzaak van als oplossing voor gezondheidsproblemen staat ineens hoog op de agenda.

Ook bij hart- en vaatziekten zijn voeding en leefstijl de meest bepalende risicofactoren. Remedies tegen deze ziekten grijpen minder sterk in in het dagelijks leven van de consument: cholesterol- en bloeddrukverlagende medicijnen en cholesterolverlagende functional foods. Dergelijke strategieën zijn niet beschikbaar bij overgewicht. Overal op de wereld wordt intensief gezocht naar stoffen die het honger- en verzadigingsgevoel beïnvloeden, vetcellen afbreken of anderszins overgewicht medicamenteus kunnen tegengaan. Tot op heden zonder overtuigend resultaat. Ondanks het gegeven dat het even naïef is om aids te bestrijden door kuisheid te prediken als om overgewicht te bestrijden door te adviseren minder te eten en meer te bewegen, ontbreekt het aan alternatieven. Er wordt daarom hard aan gewerkt om overheid, industrie en consumenten allemaal hun steentje te laten bijdragen aan terugdringen van over-

d voedsel

fruit daarentegen kan alleen al in Nederland vele gevallen van kanker en hart- en vaatziekten schelen. Tijdens het congres 'Voedselveiligheid tot (w)elke prijs?' op 3 oktober dit jaar vroeg Tim Lang, hoogleraar voedselbeleid aan de City University van Londen, zich dan ook af hoe het komt dat we wel een autoriteit hebben op het gebied van voedselveiligheid, maar niet op dat van voeding en gezondheid.

gewicht. Niet door dwingende institutionele arrangementen, zoals waarmee voedselveiligheidsissues worden opgelost, maar door stimulering en motivering. Het verbieden van onevenwichtig energierijke producten of het instellen van een snacktax behoort immers (nog) niet tot de politieke mogelijkheden.

Trends

In verschillende richtingen wordt naar oplossingen gezocht. Te verwachten valt dat het aanbod aan 'light' zal toenemen. Dat schept nieuwe vragen. Meer vervanging van suiker bijvoorbeeld zal leiden tot grotere inname van kunstmatige zoetstoffen. Uit oogpunt van risicospreiding is het dan gewenst nieuwe caloriearme zoetstoffen te ontwikkelen. De toelatingsprocedure voor nieuwe voedseladditieven is echter zo tijdrovend vanwege de uitgebreide veiligheidsbeoordeling, dat veel bedrijven daar maar niet eens aan beginnen.

Naast de beschikbaarheid van diverse niet-energieleverende suikervervangers is de afwezigheid van effectieve vetvervangers opmerkelijk. Hier ligt een enorme uitdaging voor de producent van voedsel ingrediënten.

Ook functional foods kunnen een goede strategie zijn om gezondheidswinst via voeding te creëren. De ontwikkelingen in functional foods zijn lang zo hard niet gegaan als 20 jaar gele-

Bij autochtone Nederlanders neemt praktische kennis over voedingsmiddelen, herkomst en bereidingswijze af

den werd voorspeld, maar het aanbod aan voedingsmiddelen waaraan extra micronutriënten of andere functionele bestanddelen (pre- en probiotica, fytosterolen) zijn toegevoegd, groeit. Opmerkelijk is dat het aantal functionele stoffen dat niet tot de nutriënten behoort, zeer beperkt is gebleven. Het vooruitzicht dat carotenoiden, flavonoiden, polyfenolen, et cetera, zouden kunnen bijdragen aan de gezondheid door ze toe te voegen aan levensmiddelen, blijft steken op onvoldoende duidelijkheid over de effectiviteit. Het onderzoek in Finland, waar zware rokers eerder meer dan minder kans op kanker bleken te krij-

De ontwikkelingen in functional foods zijn lang zo hard niet gegaan als 20 jaar geleden werd voorspeld.

gen door suppletie met bètacaroteen, heeft de voedingswereld extra alert gemaakt op overhaaste gezondheidsclaims.

Claims

Consumenten staan enigszins gereserveerd tegenover functional foods. Er zijn de afgelopen tientallen jaren zo veel ongefundeerde claims gebruikt in de hoek van voedingssupplementen en kruiden dat men nu eerst wel eens wil weten of de claims echt kloppen. Maar wanneer dat vertrouwen er is, kunnen functional foods een aanvaard middel zijn om op een snelle, gemakkelijke manier toch een stukje gezondheid mee te pikken.

Ook hier bestaat, evenals bij de zoetstoffen, een spanningsvolle relatie tussen innovatie en veiligheidstoezicht. Bekend is dat de Europese Novel Food-procedure niet alleen degelijk is, maar ook makkelijk vertraging kan opleveren door politieke en concurrentieoverwegingen. Het is niet ondenkbaar dat dit eveneens het geval zal zijn bij de nieuwe procedures die nu in de EU worden ontwikkeld over het toelaten van gezondheidsclaims.

Dergelijke langdurige processen met onzekere afloop werken tegengesteld aan het stimuleren van innovaties in gezondheidsbevorderende producten. Dat een wetenschappelijke toetsing van veiligheid (novel foods) en juistheid (claims) van functional foods nodig is, staat daarbij buiten kijf.

Nutrigenomics is niet zo lang geleden ten tonele gevoerd als een nieuwe vorm om via voeding de gezondheid te verbeteren. Hierbij gaat het om het in kaart brengen van de uitermate gecompliceerde relatie tussen de genen van de mens en zijn voedsel. Nederlandse onderzoeksinstituten zijn de afgelopen paar jaar bijzonder succesvol geweest om hiervoor onderzoeksfinanciering te werven bij de Nederlandse overheid en de EU. Wat dit daadwerkelijk zal opleveren aan innovatieve producten, diensten of adviezen is vooralsnog onbekend.

Consument

Welke bijdrage kan van de consument worden verwacht in de strijd tegen overgewicht en andere welvaartsziekten? De huidige situatie stemt weinig hoopvol. Weliswaar constateert de Voedselconsumptiepeiling tussen 1988 en 1998 een daling in de energie-inname per hoofd per dag, maar eveneens een toename van de incidentie van overgewicht. Los van de vraag in hoeverre hier sprake is van onderrapportage in de energie-inname, is duidelijk dat de gemiddelde Nederlander steeds minder in staat of bereid is zijn energie-inname te laten sporen met zijn

De gemiddelde Nederlander is steeds minder in staat of bereid zijn energie-inname te laten sporen met zijn energiebesteding en omgekeerd.

energiebesteding en omgekeerd.

Kennis over voeding bij de consument houdt geen gelijke tred met de sterk toegenomen kennis in de voedingswetenschap. Praktische kennis over voedingsmiddelen, herkomst en bereidingswijze neemt bij autochtone Nederlanders af. De tijd die besteed wordt aan voedselbereiding wordt steeds korter, ten gunste van het gebruik van voorbewerkte levensmiddelen, variërend van voorgesneden groenten tot brengpizza's. Door veranderingen in het traditionele maaltijdenpatroon en de toename van snacken en grazen, kan een steeds meer ondoordachte manier van voedselconsumptie ontstaan, die haaks staat op de wens dat consumenten bewuster met hun eten bezig zijn voor hun eigen gezondheid.

Communicatie

Over de effectiviteit van voorlichting wordt veel gesproken, maar is weinig met zekerheid te zeggen. De Gezondheidsraad constateerde dat de daling in de consumptie van vet voor de helft is toe te schrijven aan verandering in productsamenstel-

De overheid moet zijn onderdanen wijzen op de risico's van ongezonde voeding en hen stimuleren hun leefstijl te veranderen.

ling en voor de andere helft aan verandering in consumentengedrag. In hoeverre dat consumentengedrag wordt beïnvloed door voorlichting, werd niet aangegeven.

Samenhang in de communicatie over voeding is een belangrijk aandachtspunt, in het bijzonder de samenhang tussen de commerciële en de overheidsgefinancierde voorlichting. In de afgelopen tientallen jaren zijn betrokkenen er aardig in geslaagd de boodschap van de 'officiële' voorlichting en die van de voorlichtingsbureaus van de productschappen op elkaar af te stemmen. De uitdaging bestaat er in datzelfde te doen met marketing en reclame – om te voorkomen dat consumenten te veel worden geconfronteerd met tegenstrijdige informatie.

Overheid

Op lokaal, nationaal en EU-niveau is door uitgekend beleid nog veel gezondheidswinst in te boeken. Om te beginnen is het, op zijn zachtst gezegd, opmerkelijk dat de EU in zijn gezondheidsbenadering pleit voor minder suiker, minder (verzadigd) vet en meer groente en fruit, maar in zijn landbouwbeleid precies omgekeerd handelt. Zoals bekend gaan er grote sommen geld naar productiesteun van juist de grondstoffen voor suiker en vet, terwijl groente en fruit het zonder deze steun moeten stellen.

Ook op het gebied van kennis valt een wereld te winnen. Steun aan wetenschappelijk onderzoek vindt al op flinke schaal plaats. Sommige terreinen worden echter onvoldoende bestreken. De Adviesraad voor het Wetenschaps- en Technologiebeleid heeft eerder dit jaar de overheid geadviseerd meer aandacht te besteden aan integratie van natuur- en maatschappijwetenschappelijke benaderingen in het voedingsonderzoek. Op

Innovatie in de richting van gezondere producten moet zo veel mogelijk worden gefaciliteerd en gestimuleerd

deze manier kan een bijdrage worden geleverd aan het dichterbij elkaar brengen van theoretische en praktische gezondheidswinst.

Het hanteren van strakke procedures voor toelating van nieuwe gezondheidsbevorderende producten is al eerder aan de orde geweest. Innovatie in de richting van gezondere producten moet zo veel mogelijk worden gefaciliteerd en gestimuleerd. Te lange procedures met onzekere afloop zijn voor het bedrijfsleven niet motiverend om aan een nieuw, kostbaar avontuur te beginnen.

Voorlichting tenslotte is en blijft een must. De overheid moet, nu even niet in de gedaante van de BV Nederland maar in die van Vadertje Staat, zijn onderdanen wijzen op de risico's van ongezonde voeding en hen stimuleren hun leefstijl te veranderen. Optimisten wijzen er op dat dit matigend zou kunnen werken op de welhaast onbeheersbare groei van uitgaven voor gezondheidszorg. Tot nu toe is daar echter niets van te merken geweest, alle preventieactiviteiten ten spijt.

Rutger Schilpzand

Ir. R.A. Schilpzand, Schuttelaar & Partners, Den Haag, 070-3184444, rschilpzand@schuttelaar.nl.